

Л.Н. ДӘУРЕНБЕКОВА

Бас редактор

Халықаралық жоғары мектеп ғылым академиясының академигі, Қазақ білім академиясының академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор Амангелді Құсайынұлы көзі тірі болғанда 80 жасқа толар еді.

А.Құсайынов 2007 жылдан бастап өмірінің соңына дейін, өзі ұйымдастырып, қалыптастырған Еуразия гуманитарлық институтының ректоры қызметін абыроймен атқарды.

АМАНГЕЛДІ ҚҰСАЙЫНҰЛЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУДІҢ ҰЛТТЫҚ МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ҰСТАНЫМЫ

Амангелді Құсайынұлы - еліміздің білім беру саласында ұзақ жылдар бойы білікті басшы, шебер ұйымдастырушы ретінде абыройлы қызмет атқарды.

Қай кезеңде болсын жоғары білім беру саласын заман ағымына ілестіріп, сапалы маман дайындау ісіне жауапкершілікпен қарады. Бүгінгі студентті ертеңгі маман ретінде қабылдап, «студент-педагог» бағытын дамыту қажеттілігін алға шығарды. Болашақ маманды өзі оқып жүрген орнында қалыптастыру үшін жүйелі бағыт-бағдар беріп, негізгі оқу пәндерін оқытудың мазмұны мен әдістемесін заман ағымына сай мұғалімнің кәсіби даярлығына бағыттап бейімдеу керектігін алға тартты.

Студент-педагогтың білім, білік дағдысы ғана емес, мектеп оқушыларымен қарым-қатынас кезінде кездесетін түрлі: стандартты, типті, жанжалды, күтпеген жағдаяттарды шешу жолдарын үйрету керектігіне де баса назар аудартып, «Мұғалімнің саяси-идеялық және адамгершілік ұстанымы оның тәрбие жұмыстарында айқын көрінуі тиіс» [1, 410] - деп кәсіптік-педагогикалық іс-әрекеттердің модельдерін жасауды ұсынды.

Қазіргі заман мұғалімі психология немесе педагогиканың не екенін біліп қана қоймай, бұл жөніндегі білімін оқыту мен тәрбиелеуде қолдана алуы маңызды екенін, аталған бағыттар мұғалімнің іс-әрекетінде көрінбесе, онда оқушылардың оқуды қабылдауында педагогикалық ойлауы төмен болатынын байқап, бағамдағаны 2005 жылы «Егемен Қазақстан» газетінде жарияланған «Мұғалім және уақыт тынысы» [2] атты мақаласында байқалады. Соңғы жылдары Білім және ғылым министрлігі педагогикалық бағыттағы мамандықтарға педагогика мен психология пәндерін тереңдете оқытуды назарға алып, ұлттық кешенді тестілеуге педагогика мен психология пәндерінен сұрақтар енгізуі, мұғалім болмысын қалыптастыру қажеттілігінен туса керек. Демек, А. Құсайынұлының ертеден ойлап, жұрт назарына ұсынған педагогқа қажетті құзыреттіліктер бірте-бірте қолданысқа еніп келеді. Бұдан ғалымның қай кезеңде болсын, заман көшін әсіресе, білім мен ғылымның бағыт-бағдарын ертеден болжап, өзекті мәселелерге талдап-таразылап барып тұщымды ой, өткір сын айта алатынын байқаймыз.

Амангелді Құсайынұлы жоғары оқу орындарындағы білім беру үрдісіне ғана емес, орта білім беру ұйымдарының ұлттық моделі болу керектігін айтады. «Ұлттық модель» ұғымында, негізінен, білім берудің «формасы» (пішіні, үгісі, құрылымы) мен мазмұнының (білім стандарттарының, бағдарламаларының, оқу жоспарларының) бірлігі төңірегінде әңгіме қозғалады» [1, 413] - дейді де, ұлттық рухты, тіл мен ділді ұясында жоюдың аса жойқын жолы бастауыш мектеп екенін баса айтып, ұлт бесігін қалыптастырудың жолдарын көрсетеді.

Дамыған алдыңғы қатарлы елдердегі бастауыш мектептерді оқытудың жүйесін мысалға ала отырып, «*Жапонияда 6 жыл бойы бастауыш мектепте бірде-бір шет тілдері оқылмайды. Сөйтсе де, шет тілдерін меңгеруден қалып бара жатқан тағыз да жапондықтар жоқ. Бастауыш мектебінің алғашқы екі жылындағы тәлім-тәрбие жұмыстары балалардың жас ерекшеліктеріне қарай ұйымдастырылады*» [1, 418] - деп, балалардың дені сау, оқудағы қадамы жемісті болуы үшін әлем елдерінің басым көпшілігі қолданып отырған 5-6 жылдық бастауыш мектеп моделін құруды ұсынады. Яғни, ұлттың тілі мен ділін сақтау үшін, бастауыш мектепте ана тіліне басымдық беріп, ал бөгде тілдерді мектептің орта буынынан бастап оқыту жемісті болатынына нақты дәлелдер келтіреді. Атап айтсақ:

- балабақша мен бастауыш мектепте ана тілінде сөйлеу, ойлау, жазу, сызу дағдысы берік қалыптаспаса, жас баланың ой-өрісін дамытуда тежелу, тұтығу процесін туғызады;

- педагогикалық психологияның бүкіл әлем мойындап, басшылыққа алып отырған «тұлғаның ой-өрісін баспалдақтап дамыту теориясына» сәйкес оқыту мен тәлім-тәрбие үрдістерін ұйымдастыруы шарт;

- баспалдақтап дамыту теориясы ең әуелі бір тілді – ана тілін толық меңгеруді, ал содан кейін оған сүйене отырып, екінші тілді, оларға сүйеніп үшінші тілді игеруді жүктейді.

Бұл А.Құсайынұлының білім саласын дамыту жолындағы ұзақ жылғы тәжірибеден туған ұтымды тұжырымдары десек те болады.

А.Құсайыновтың 2008 жылы ұлт газеті Егемен Қазақстанға шыққан «Білім берудің ұлттық моделін дұрыс таңдай алдық па?» [3] атты мақаласында айтқан «*ұлт бесігі*» бастауыш туралы айтқан ойы, бүгінде шешімін тапқандай. Мәселен, биылдан бастап мектеп табалдырығын аттаған 1-сынып оқушыларына ағылшын мен орыс тілі оқытылмайды. Бұл жөнінде оқу – ағарту министрі А. Аймағамбетов: «Зерттеулер мен талдаулар жүргізгеннен кейін біз бірінші сынып оқушысына бірден 3 тілді меңгеру қиын екенін көрдік. Бұл – тиімсіз. Біз бұл мәселеге қатысты шешім қабылдадық. Енді қазақ тілінде оқитын мектептерде 1-сынып оқушысы бір ғана тілді, яғни қазақ тілін меңгереді. Біз баланың алдымен өз ана тілінде оқуды және жазуды үйренуі үшін тиісті жұмыс жүргізіп жатырмыз. Екінші сыныпта бағдарламаға орыс тілі, үшінші сыныпта ағылшын тілі қосылады» [4] - деп түсіндірді. Демек, дамыған елдердегі «баспалдақтап оқыту» жүйесінің ұлт ұрпағын қалыптастыруда пайдалы болары анық. Қашанда жаңашылдыққа ұмтылатын А.Құсайынұлының еңбектерінен білім әлеміндегі өзгерістерге баса назар аударып, қай кезеңде болсын уақыт талабына сай, білім берудің ұлттық моделін қалыптастыру бағыттарын көрсетіп отырғанын байқаймыз. Демек, білім мен жоғары ғылымға реформа жүргізу кезінде «*Білім жолы – өркениет жолы*» [5, 35] - деп білетін, А.Құсайынұлының қағидалары мен тұжырымдарына назар аудару артық етпейді.

Білім мен ғылымды дамыту жолында үздіксіз қызмет еткен ғалымның: «*Білімсіз, ғылымсыз ел - тұл, білім мен ғылым - адамның қос қанаты*», «*оқыған, білімді адам уақытынан оза жүретіні ақиқат*», «*ағашты діңі қалай көркейтсе, адамды білімі солай көркейтеді*», «*білімді адам ғана өткенге үңіліп, болашақты болжай алады*», [5, 35] - деген ғибратты ойлары санаға сілкініс берері анық.

Әдебиеттер:

1. Құсайынов А. Өмір иірімдері. – Астана: Фолиант, 2012. - 424 б.
2. Құсайынов А. Мұғалім және уақыт тынысы. // Егемен Қазақстан, 2005.
3. Құсайынов А. Білім берудің ұлттық моделін дұрыс тандай алдық па?. // Егемен Қазақстан, 2008.
4. 1-сынып оқушылары тек қазақ тілін меңгеретін болады. <https://egemen.kz/article/314463-1-synyp-oqushylary-tek-qazaq-tilin-menheretin-bolady>
5. Құсайынов А. Өнегелі өмір. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. - 316 б.